

Համլետ ՄԱՐԳՍՅԱՆ, Արտաշես ԲՈՅԱԶՅԱՆ

**ԳՅՈՒՄՐՈՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԻ ԵՎ
ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԶԲԱՂՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՄԱՆ ՓՈՐՉ
(1990-2000թթ.)**

Վերջին տարիներին Գյումրու բնակչության աշխատանքային ռեսուրսների էթնո և տնտեսաաշխարհագրական ամբողջական հետազոտություն չի կատարվել: Մինչդեռ բնակչության աշխատանքային ռեսուրսների, սոցիալ-մասնագիտական կազմի, կենսապահովման ձևերի ուսումնասիրությունը ոչ միայն ճանաչողական, այլև գիտակիրառական կարևոր նշանակություն ունի:

Խորհրդային տարիներին Հայաստանի աշխատանքային ռեսուրսներ անվան տակ հասկացվում էր բնակչության 16-59 տարեկան աշխատունակ տարիքի տղամարդիկ և 16-54 տարեկան կանայք, իսկ Հայաստանի հանրապետությունում՝ 16-63 տարեկան տղամարդիկ և 16-58 տարեկան կանայք, չհաշված ցերեկային ուսուցման մեջ ընդգրկված երիտասարդությանը և հաշմանդամներին: Աշխատունակ տարիքի սանդղակի բարձրացումը ներկայումս հանրապետության պետական այրերը բացատրում են կյանքի միջին բարձր տևողությամբ: Վիճակագրության նախարարության 2000թ. պաշտոնական տվյալներով, կանանց համար կյանքի սպասելի տևողությունը 78 տարի է, իսկ տղամարդկանց համար՝ 72¹, այն դեպքում, երբ ՄԱԿ-ի 1995թ. «Մարդկային զարգացման զեկույց»-ում Հայաստանի բնակչության կյանքի սպասելի տևողությունը 71.2 տարի է, ընդ որում տղամարդկանց համար՝ 67.9, իսկ կանանց՝ 74.4 տարի²: Մեր կարծիքով վերջին տվյալներն իրականությանը ավելի մոտ են:

Գյումրու աշխատանքային ռեսուրսների կազմավորման միջուկը 19-20-րդ դարերում Արևմտյան Հայաստանից՝ հիմնականում Էրզրումի մահանգից և Կարսի մարզից գաղթած արիտասավորներն ու առևտրականներն էին: Իսկ խորհրդային տարիներին քաղաքի աշխատանքային ռեսուրսների կազմը փոփոխության ենթարկվեց գերազանցապես Լենինականի գավառի և Ջավախքի գյուղական բնակավայրերից գաղթած բնակչության, ինչպես նաև հայրենադարձության հաշվին:

Սպիտակի երկրաշարժը և 90-ական թվականների սկզբներից Հայաստանի հանրապետություն իրականացվող սոցիալ-տնտեսական տեղաշարժերը կտրուկ փոփոխության ենթարկեցին Գյումրու աշխատանքային ռեսուրսների կազմը և զբաղվածության բնույթը: 1990-2000թթ. Գյումրու աշխատանքային ռեսուրսների կառուցվածքի և զբաղվածության վրա ազդող գործոնները բազմազան ու տարաբնույթ են: Դրանցից կարելի է առանձնացնել ժողովրդագրականը, սոցիալ-տնտեսականը, քաղաքականը, բնաաշխարհագրականը և այլն:

Մինչև այժմ լիովին ճշտված չէ, թե Սպիտակի երկրաշարժից աշխատունակ տարիքի որքան մարդ է զոհվել: Աշխարհագետ Խ. Ավետիսյանը գրում է. «Գյումրի քաղաքում զոհվել է 10286 մարդ, սակայն քաղաքի նախագահ Կ. Համբարձումյանի հետ զրույցի ժամանակ պարզվել է, որ մինչև 1989թ. հուլիսի 1-ը զոհերի ընդհանուր թիվը եղել է 13101մարդ»³: Սպիտակի երկրաշարժից զոհված աշխատունակ բնակչության թվի ճշգրտումը հետագա ուսումնասիրությանը թողնելով՝ քննության առնենք Գյումրու բնակչության տարիքային կազմի փոփոխությունը 1982-2000թթ:

¹ *Շիրակի մարզի վիճակագրության տվյալներ, 2000թ.*

² *ՄԱԿ-ի Հայաստանի գրասենյակի Մարդկային զարգացման զեկույց, Եր, 1995, էջ 10:*

³ *Խ.Ա վ ե տ ի ս յ ա ն, Սպիտակի երկրաշարժի գոտու բնակչության միգրացիայի վերլուծությունը, Լրաբեր հասարակական գիտությունների, Եր., 2000, էջ124:*

Աղ. 1. Գյումրու մշտական բնակչության տարիքային խմբերի փոփոխության շարժը 1982-2000թթ.

բնակչության տարիքային խմբերը	1982թ ⁴		2000թ ⁵	
	հազ. մարդ	ընդհ. բնակչության տոկոսը	հազ. մարդ	ընդհանուր բնակչության տոկոսը
մինչաշխատունակ 0-15 տարեկան	56.2	24.5	51.7	24.4
աշխատունակ 16-54 տարեկան	136.3	64.5	129	60.9
կենսաթոշակառու 55 տարեկանից բարձր	22.3	11.0	30.9	14.7
ընդամենը	214.8	100	211.6	100

Աղյուսակից երևում է, որ Գյումրիում 1982թ. կենսաթոշակառուները կազմում էին բնակչության ընդհանուր թվի 11%-ը, իսկ 2000թ՝ 14.7%-ը, սակայն բնակչության առկա թվի դեպքում՝ 22.5%-ը⁶: Համեմատելու համար նշենք, որ զարգացած երկրներում (Անգլիա, Շվեդիա, ԱՄՆ և այլն) կենսաթոշակառուները կազմում են բնակչության ընդհանուր թվի 16%-ից ավելին, ինչը խոսում է բնակչության «ծերացման» նախադրյալների առկայության մասին⁷: Մեր համրապետությունում 2000թ. հունվարի 1-ի դրությամբ ունենք աշխատունակ տարիքից ցածր՝ 27%, աշխատունակ տարիքի՝ 62% և աշխատունակ տարիքից բարձր՝ 11% բնակիչ⁸: Մեր կարծիքով, եթե զարգացած երկրներում բնակչության ծերացման գործընթացը ժողովրդագրական բնականոն զարգացման հետևանք է, ապա Հայաստանում, մասնավորապես Գյումրիում բնակչության ծերացման նման միտումները պայմանավորված են աշխատունակ բնակչության զանգվածային արտագաղթով: Մեր հաշվարկներով, վերջին տասը տարիների ընթացքում Գյումրիում արտագաղթողների թիվը հասնում է մոտ 90 հազարի, որից 72.6 հազարը աշխատունակ տարիքի են⁹:

Ինչպես ասվեց վերևում, աշխատանքային ռեսուրսները կազմում են բնակչության աշխատունակ մասը: Գյումրու 2000թ. աշխատանքային ռեսուրսների կառուցվածքը ներկայացվում է հետևյալ աղյուսակում:

Աղ. 2. Գյումրու առկա բնակչության աշխատանքային ռեսուրսների կառուցվածքը 2000թ վերջերին

	բնակչության թիվը	
	(հազ. մարդ)	(տոկոսներով)
Գյումրու առկա բնակչությունը քաղաքում առկա աշխատունակ բնակչության թիվը այդ թվում՝	138	100
տնտեսության մեջ գործազուրկներ	65.6	47.5
անհատ ձեռներեցներ	16.2	24.6
գործարարներ	29.0	44.2
ուսանողներ	1.4	2.1
և այլք	2.6	3.9
	4.5	6.8
	11.9	18.4

Աղյուսակից երևում է, որ աշխատունակ բնակչության մոտ կեսը գործազուրկներ են, տնտեսության տարբեր ոլորտներում ներգրավված է առկա բնակչության ընդամենը 14.5%-ը: Գյումրու զբաղվածության տարածքային կենտրոնի տվյալներով 2000թ. նոյեմբերին հաշվառման էին կանգնած մոտ 29 հազ. աշխատանք փնտրող

⁴ Հ Գ ա ր ր ի ե լ յ ա ն, Լենինական, Եր., 1984, էջ 39:

⁵ Շիրակի մարզային վիճակագրության տվյալներ, 2000թ:

⁶ ՇՊՄԺ IV հանրապետական գիտաժողովի զեկուցումների հիմնադրույթներ, Գյումրի 2000. էջ 49:

⁷ С. К а р а п е т я н, Р. О в с е п я н, Региональные особенности социально-демографического развития Армянской ССР, Եր., 1984, стр.61.

⁸ ՀՀ վիճակագրական վարչության տեղեկագիր, Եր., 1999:

⁹ Ա. Բ ո յ ա ջ յ ա ն, Դաշտային էթնաշխարհագրական նյութեր, (հետախույ՝ ԴԷՆ) թիքթ 1:

անձիք, նրանցից 21388 կամ 69.2% կանայք էին: Գործազուրկի կարգավիճակ ունեին 26862 մարդ, գործազուրկ կանանց 55%-ը 25-35 տարեկան էին:

Որոշ հեղինակներ տարբերում են գործազուրկության հինգ տեսակ. դրանք են՝ ֆրիկցիոն կամ շփումնային, կառուցվածքային, ինստիտուցիոնալ, փուլային և կամավոր¹⁰: Կառուցվածքային և շփումնային գործազուրկության միջև տարբերությունը կայանում է նրանում, որ կառուցվածքային խմբին պատկանող գործազուրկը պարտադիր որևէ մասնագիտական վերապատրաստում պետք է անցնի: 2000թ. ընթացքում աշխատանքի տեղավորված 524 գյուճրեցիներից միայն քսանն է մասնակցել մասնագիտական դասընթացների¹¹: Ինստիտուցիոնալ և փուլային գործազուրկությունը բնորոշ է այն երկրներին, որտեղ տիրում է սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական ճգնաժամ¹²: Ինստիտուցիոնալ և փուլային գործազուրկության պայմաններում իշխանությունների, տեղի և արտասահմանյան հասարակական բարեգործական կազմակերպությունների կողմից հատկացվող դրամական ու նյութական միջոցները ուղղվում են բնակչության սոցիալապես անապահով խավին: Մեր կարծիքով, նպաստների հատկացումը գործազուրկների որոշ մասին հետ պահում աշխատանք փնտրելուց: Պաշտոնական վիճակագրության տվյալների համաձայն 1996թ. գործազուրկների միայն 20% է աշխատանք փնտրել: Հետևաբար գործազուրկներին, սոցիալապես անապահով ընտանիքներին դրամական նպաստների հատկացումը հիմնախնդիրների լուծում չէ, ավելին, այն սրում ու վատթարացնում առկա սոցիալ-տնտեսական իրավիճակը: Գյուճրու զբաղվածության տարածքային կետերում տվյալներով 2000թ. սկզբից մինչև նոյեմբեր գործազուրկի կարգավիճակ ունեցող 26.8 հազ. մարդուց նպաստառուների թիվը 431 է, որից դրամական նպաստ են ստացել 422-ը՝ մեկ գործազուրկի հաշվով միջինը 3500 դրամ: Ճիշտ է, դրամական նպաստի հատկացումը թերևս արդարացված է կարճատև ժամանակահատվածի համար, սակայն ոչ ավելին, քանի որ աշխատունակ բնակչությունը, գտնվելով ինստիտուցիոնալ և փուլային գործազուրկության մեջ ու «Փարոս» ծրագրում, զբաղվածության կենտրոնից և այլ կազմակերպություններից ստանալով դրամական տարբեր տեսակի նպաստներ, բացառված չէ, որ հայտնվի կամավոր գործազուրկների խմբում: Յուրաքանչյուր երկրում գործազուրկների մեծ թիվը զգալի վնաս է հասցնում ոչ միայն բնակչության կենսամակարդակին, այլև պետությունից լրացուցիչ ծախսեր են պահանջվում սոցիալական սրությունը մեղմելու համար: Աղյուսակ 3-ում ներկայացնում ենք Գյուճրու աշխատունակ բնակչության և գործազուրկների թվի փոփոխության շարժընթացը 1992-2000թթ. Աղյուսակից երևում է, որ 1992թ. աշխատունակ բնակչության թիվը 120 հազ. է, իսկ գործազուրկների թիվը չորս հազար: Հետագա տարիներին Հայաստանի հանրապետությունում իրականացվող սոցիալ-տնտեսական վերափոխումները, ձեռնարկությունների մասնավորեցումը, էներգետիկ ճգնաժամը, արտադրատնտեսական կապերի խզումը հանրապետության և նախկին միութենական ձեռնարկությունների միջև, շրջափակումը, բեռնափոխադրումների կտրուկ թանկացումը հանգեցրեցին այն բանին, որ 2000թ քաղաքի աշխատունակ բնակչության թիվը աստիճանաբար նվազեց ու հասավ 65.6 հազարի իսկ գործազուրկների թիվն աճեց 7.2 անգամ:

1992-2000թթ. Գյուճրու աշխատունակ բնակչության և գործազուրկության շարժը կարելի է բաժանել երեք փուլի.

Առաջին փուլն ընդգրկում է 1992-94թթ., երբ աշխատունակ բնակչության թիվը նվազել է 49 հազարով, իսկ գործազուրկների թիվն ավելացել է 9 հազարով: Աշխատունակ բնակչության թվի նվազումը և գործազուրկների թվի աճը բացատրվում է հանրապետության էներգետիկ ճգնաժամով, արդյունաբերաարտադրական ձեռնարկությունների միջև գոյություն ունեցող կապերի խզումով ու պատերազմական իրադրությամբ:

Երկրորդ փուլն ընդգրկում է 1995-97թթ., երբ աշխատունակ բնակչության թիվը նվազել է 11.4 հազարով, իսկ գործազուրկների թիվն ավելացել է 24 հազարով: Այս փուլում աշխատունակ բնակչության թվի նվազումը և գործազուրկների թվի կտրուկ աճը հիմ-

¹⁰ А. Н и к и ф о р о в, Рынок труда: занятость и безработица, М., 1991, стр. 26.

¹¹ Գյուճրու զբաղվածության տարածքային կենտրոնի տվյալներ:

¹² А. Н и к и ф о р о в, նշվ. աշխ., էջ 28:

նականում բացատրվում է քաղաքի արդյունաբերաարտադրական ձեռնարկությունների սեփականաշնորհման գործընթացով: Օրինակ, Գյումրու հրուշակեղենի կոմբինատում մինչև Մայիտակի երկրաշարժը աշխատողների թիվը 177 էր, 1996թ.¹³ մինչև ձեռնարկության մասնավորեցումը՝ 77, իսկ ահա 2000թ. հրուշակեղենի կոմբինատում աշխատում էր ընդամենը 13 մարդ, ընդ որում վեցը ինժեներատեխնիկական աշխատողներ էին¹³: Նույնը կարելի է ասել Գյումրու գրեթե բոլոր արդյունաբերական ձեռնարկությունների մասին, որոնցում մասնավորեցումից հետո աշխատողների թիվը կտրուկ նվազել է:

Երրորդ փուլում՝ 1998-2000թթ, աշխատունակ բնակչության թիվը նվազել է 2 հազարով, իսկ գործազուրկների թիվը՝ 8 հազարով: Ինչպես երկրորդ, այնպես էլ երրորդ փուլում, աշխատունակ բնակչության թվի նվազումը պայմանավորված է մասամբ արդյունաբերաարտադրական ձեռնարկությունների սեփականաշնորհմամբ, իսկ գործազուրկների թվի որոշակի նվազումն արդյունք էր 1997թ. ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունված զբաղվածության մասին նոր օրենքի, որն ավելի դժվարացրեց գործազուրկի կարգավիճակ ստանալը:

Աղյուսակ 3. Գյումրու աշխատունակ բնակչության և գործազուրկների թվի փոփոխությունը 1992-2000թթ.

տարեթիվ	աշխատունակ բնակչություն թիվը (հազ. մարդ)	գործազուրկների թիվը (հազ. մարդ)	գործազ.թիվը տոկոսներով ¹⁴		աշխատանքի տեղավորված գործազուրկների թիվը	
			1	2	հարյուր մարդ	%
1992	129	4	3.3	1.9	270	0.2
1993	100.5	9.5	9.4	4.5	343	0.3
1994	80.0	13	16.2	6.2	280	0.3
1995	76.5	23	30.0	10.9	112	0.1
1996	72.1	29	40.2	19.0	18	0.02
1997	68.6	37	53.9	17.5	49	0.07
1998	67.6	25	39.9	11.8	200	0.3
1999	66.7	29	47.7	13.7	500	0.8
2000	65.6	29	53.6	13.7	619	1.1

Գյումրու բնակչության զբաղվածության, աշխատատեղերի պակասի և գործազուրկության հիմնախնդիրների սրությունը ցայտուն դրսևորում է ստանում, երբ վերլուծության ենք ենթարկում աշխատուժի առաջարկի տվյալները: Ասենք, որ Շիրակի մարզային վիճվարչությունում գրանցված ձեռնարկություններում զբաղվածների թիվը չի համապատասխանում իրականությանը: Նախ, որ մեկ անձը կարող է աշխատել մեկից ավելի ձեռնարկություններում, մասնավորապես, դրանց թվին կարելի է դասել անհատ ձեռներեցներին, որոնք հիմնականում զբաղված են գյուղատնտեսական մթերքների, թեթև արդյունաբերական և այլ ապրանքների առք ու վաճառքով, ինչպես նաև մանկավարժներին ու առողջապահության ոլորտի աշխատողներին: Շիրակի մարզային սոցապահովագրության հիմնադրամի տվյալներով Գյումրիում անհատ ձեռներեցների թիվը 2000թ. անցնում է 1,4 հազարից:

Հիմնվելով Շիրակի մարզային վիճվարչության տվյալների վրա՝ աղյուսակ 4-ում ներկայացնում ենք զբաղվածության թվի բաշխումն ըստ տնտեսության ճյուղերի:

Աղյուսակից երևում է, որ տնտեսության մեջ զբաղվածների 32.6%-ը արդյունաբերական համակարգում է աշխատում, ընդ որում վերջին 13 տարիների ընթացքում արդյունաբերության մեջ աշխատողների թիվը նվազել է 8.7 անգամ: Ներկայումս այդ

¹³ Ա. Բ ո յ ա ջ յ ա ն, Դ Է Ն, թերթ 2:

¹⁴ Առաջին պլանակում գործազուրկների տոկոսը հանված է Գյումրու առկա աշխատունակ բնակչության թվից իսկ երկրորդում՝ մշտական բնակչության թվից:

համակարգում զբաղված է Գյուճարու առկա բնակչության 3.7% իսկ ընդհանուր բնակչության 2.7%-ը: Համեմատելու համար նշենք, որ այդ թիվը 1987թ. մոտ 23% էր¹⁵:

Աղ. 4. Զբաղվածության թվի բաշխումը Շիրակի մարզում 2000թ. ապրիլին

	զբաղվածների թիվը	արդյունաբերության մեջ	շինարարության մեջ	ամերիկյան հաս. սնունդի մեջ	առողջ. ֆիզկ. սպ. ոլորտ	կրթության ոլորտ	մշակույթի ոլորտ	կառավարման ոլորտ
1 Գյուճարի	16039	5230	1793	85	2766	4869	1602	294
2 Գ. Արթիկ	4144	496	914	175	344	1402	224	247
3 Ախուրյան	3277	607	53	19	379	1840	139	207
4 Ամասիա	754	32	-	53	8	452	76	82
5 Աշոցք	1001	9	-	-	85	566	94	217
6 Անի, Արթիկ	1999	526	216	9	184	804	11	115
ընդամենը	27214	6900	2976	341	3766	9933	2146	1162

Աշխատատեղերի թվի կտրուկ նվազումը Գյուճարու արդյունաբերական համալիրում, պայմանավորված էր ոչ միայն Սպիտակի երկրաշարժով, այլև նորանկախ Հայաստանի Հանրապետության իշխանությունների որդեգրած՝ տնտեսության զարգացման կապիտալիստական կամ շուկայական կացութաձևով: Մեր ուսումնասիրություններով պարզվել է, որ արդյունաբերությունում զբաղվածների 80%-ից ավելին տղամարդիկ են, որոնց ճնշող մեծամասնությունը 40 տարեկանից բարձր է¹⁶: Ինչպես արդյունաբերությունում, նույնպես էլ կրթական համակարգում իրավիճակը բարվոք չէ: Ճիշտ է, ներկայումս, ըստ վիճակագրական տվյալների, մանկավարժների թիվը գրեթե երկու անգամ ավելի է ներկայացված քան մաթեմատիկայի շրջանի համեմատությամբ, սա անշուշտ, հետևանք է այն բանի, որ մանկավարժների զգալի մասը դասավանդում է մեկից ավելի կրթօջախներում: Գյուճարու և ոչ միայն կրթական համակարգի առջև այսօր առաջնահերթ ենք համարում ոչ միայն կրթելու, դպրոցաշինության հիմնախնդիրները, այլև տղամարդ մանկավարժներով դպրոցի համալրումը: Քաղաքի մանկավարժների մոտ 80%-ը կանայք են¹⁷:

Տնտեսության մեջ զբաղվածների տեղաշարժերի ուսումնասիրությունը աշխատանքային ռեսուրսների պոտենցիալի գնահատման կարևոր օղակներից է:

Աղյուսակ 5-ից երևում է, որ այդ շարժը 2000թ. ընթացքում ինտենսիվ բնույթ է կրել հատկապես արդյունաբերական ու շինարարական համալիրներում: Եթե առաջինում աշխատատեղերի շարժի տեսակարար կշիռը բացասական է (-913 աշխատատեղ), ապա երկրորդում այն դրական է (+934 աշխատատեղ): Շինարարությունում աշխատողների թվի ավելացումը բացատրվում է այդ բնագավառում աշխատանքների ակտիվացմամբ, ինչը հանգեցրել է աշխատատեղերի պահանջի մեծացմանը:

Աղ.5. Շիրակի մարզում աշխատողների և աշխատատեղերի շարժը 2000թ.

	աշխատողների թիվը	աշխատանքի տեղավորվածների թիվը	աշխատանքից ազատվածների թիվը	աշխատատեղերի շարժի փոփոխությունը
ընդամենը	25705	2585	3498	-913
արդյունաբերության	8430	382	1802	-1420
շինարարությունում	2042	1772	838	+934
առողջապահության	3723	273	273	0
կրթություն	10269	56	327	-271
կառավարման ապարատ	1241	26	105	-79

¹⁵ Վ. Ա գ ա տ յ ա ն, *Լենինական, Եր.*, 1988, էջ 56:

¹⁶ Ա. Բ ո յ ա ջ յ ա ն, *ԴԷՆ*, թերթ 2:

¹⁷ Նույն տեղում:

Ի մի բերելով Գյումրու բնակչության 1990-2000թթ. աշխատանքային ռեսուրսների կառուցվածքի ուսումնասիրությունը, կարելի է եզրակացնել, որ ներկայումս նոր աշխատատեղերի ստեղծումը և գրավածության արդյունավետ կազմակերպումը անհետաձգելի ու հրատապ խնդիր է քաղաքում, ինչպես նաև ամբողջ մարզում: Բարձրորդի վիճակը կարող է հանգեցնել նրան, որ ստակա տարիների ընթացքում քաղաքի առկա բնակչության թիվը նվազի ևս մեկ երրորդով:

ОПЫТ АНАЛИЗА ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ И ЗАНЯТНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ г. ГЮМРИ В 1990-2000гг.

_____ *Резюме* _____

_____ *Г.Саргсян, А. Бояджян* _____

Сделана попытка проанализировать динамику изменения трудовых ресурсов и занятости населения города Гюмри в 1990-2000гг. Геополитическая ситуация и экономические реформы привели к тому, что к 2000г. более половины трудоспособного населения-безработные, а 12.5% заняты в разных хозяйственных сферах. В связи с массовой эмиграцией 1992-2000гг. численность трудоспособного населения сократилось до 63.4тыс. челожек, а число безработных выросло на 25 тысяч. Как в промышленности, так и в образовании социально-экономическая ситуация неустойчива. Неопределенность в вопросах развития городской экономики может привести к тому, что в будущем численность населения сократится на одну треть. Сегодня самая главная задача-определение путей развития городской экономики, создание рабочих мест и рациональное использование трудовых ресурсов.